

kritički O književnoj kritici

vojislav maksimović

Kritičarska etičnost je neprestano na teškoj probi i na ispitivanju. To se neminovno postavlja u svakoj generaciji, pa i u ovoj sadašnjoj. Kritičar mora da bude svjestan upravo ovog moralnog vida svoga pisanja. Ako moralnost bude dovedena u sumnju, izgubljene su ne samo njegove kritičarske, nego i ljudske pozicije. Njemu se tada ne može vjerovati. Kao što je bilo u svakome vremenu, ni današnji kritičari ne mogu biti imuni od ljudskih slabosti i estetskih zastranjivanja. Mada se to mora podrazumijevati, to ipak dovodi u neprestanu sumnju kritičarski poziv, stvara nevjericu u svrsishodnost kritike, jer loši primjeri obično bacaju u sjenku poštene namjere. To su konstantne pojave, tako da ne vjerujem da će ona ikada biti potpuno prevaziđene i iskorijenjene. Na štetu literature, književno-kritički posao je za neke dobar zaklon za karijerizam, za nipodaštavanje stvarnih vrijednosti, pa i za niz drugih nekorektnih ili, čak, nepoštenih gestova. Kada ovo kažem, onda ne mislim na izricanje oštrih sudova o nečijem djelu, već na neobrazložno negiranje i obezvređivanje dobrog ili bilo kakvog stvaralaštva.

Davno su napuštena jednostrana negiranja književne kritike, a posebno se ne mogu odbacivati njene svrhe. Ona je nužna kao jedan od vrlo značajnih oblika vrednovanja literarnog stvaralaštva. To, naravno, nije i jedini oblik kojim se sudi stvaralacima i njihovim djelima. Vrlo značajan udio ima i opšte čitala-

čko mišljenje, koje je dosta često i drukčije od javnih kritičarskih sudova. Možda i zato što manje obavezuje, što dolazi spontano i bez krupnih namjera. Treba razlikovati takozvanu tekuću kritiku od one koja se javlja na znatnoj distanci od vremena kada je neko djelo nastalo. Trenutni sudovi su obično plod početnih impresija koje neko djelo izaziva u našoj uobrazilji, dok se temeljna mišljenja izriču tek nakon studioznih posmatranja. Kritika se, znači, izražava višestranu, tako da ne možemo zapostaviti i ovu važnu vremensku komponentu. Svako doba traži i poseban odnos prema onome što se u najširem smislu smatra duhovnim izrazom, jer su kriterijumi uslovljeni nizom objektivnih faktora. Zato je vrijeme onaj činilac koji za svaku priliku ima i »svoju« kritiku. Svako doba traži, pa i dobiva, onaj vid kritike koji je primjeren trenutku što se u nekom umjetničkom djelu ispoljava. Kritika ne može da bude ispred zahtjeva i mogućnosti konkretnog vremena i opšteg estetskog nivoa koji je u tome trenutku postignut.

Kulturna i istorijska baština su čest pojam u nekim današnjim nastojanjima da se utvrdi duhovni kontinuitet. Moguća su zato i mnoga manipulisanja prilikom utvrđivanja i vrednovanja onoga što smatramo kulturnim nasljedom. Samo marksistički oblik kritičkog mišljenja može omogućiti nepristranost i širok pristup koji će respektovati vrijednosti, a ne minoritete koje neko tendenciozno podvodi pod pojam — *baština*. U posljednje vrijeme se osjećaju znatni naponi da se kulturno prošlosti priđe s nepristrasnih, a time i marksističkih pozicija, da se uoči cjelokupnost društvenih odnosa u kojima je naše nasljeđe stvarano. Sada smo znatno više obaviješteni o našoj prošlosti, ali neke od sada izrečene ocjene ipak nisu oslobođene pseudoistorijskih naslaga i nacionalističkih tendencija. To je naročito štetno u višenacionalnim sredinama, jer svaka težnja da se dâ primat kulturnoj prošlosti jednog naroda, bez uočavanja objektivnih uslovljenosti i istorijske povezanosti, može da izazove negativne posljedice i reagovanja.

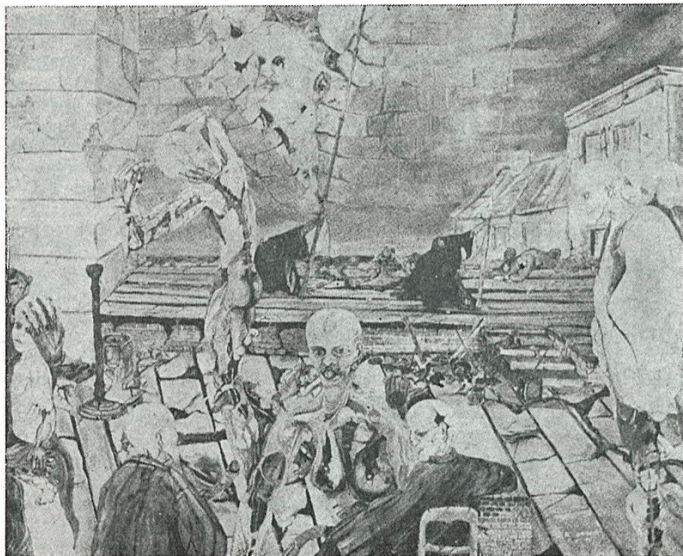
Ako kritika ne bi koristila umjetničkom stvaranju, onda je bespredmetno i njeno postojanje. Svrshodnost književne kritike, u suštini, ne bi trebalo i sada dokazivati. Kao stvaralački čin, ona je odavno potvrdila svoju neophodnost, makar i u prtilačkim oblicima i u marginalnim iskazima. Teško je jasnije reći koliki je njen praktični doprinos samom umjetničkom postupku, jer se taj doprinos više naslućuje posredno, u nekom kontekstu. Kritika je, u nekim najskromnijim vidovima, samo elementarna informacija o nekoj vrsti umjetničkog stvaranja, pa je čak i tada njena korisnost znatna. U boljim i efektivnijim slučajevima, ona može biti usmjerivač i onaj nužni korektor i graničnik između stvarnih vrijednosti i kiča. Ako se izražava u ovom drugom vidu i ako uz to ima i estetski dovoljan nivo, onda ona ispoljava i moć koja je nužna za usmjeravanje prema pravim vrijednostima. Kada se, pak, ne temelji na estetičnosti, njena snaga (proizišla iz specifične pozicije u stvaralaštvu) može da ima negativne, pa čak i pogubne posljedice.

Književnost se ne može ni zamisliti bez društvene osnove na kojoj nastaje, razvija se i ispoljava svoju bitnu funkciju. Društvo i politika, kao njegov neminovan izraz, daju ne samo tematsku fundiranost i idejnu usmjerenost literaturi, nego i traže od književnog izraza da to konkretno stanje oblikuje i otjelotvori u pisanoj formi. Iako ponekad može izgledati i neprihvatljivo, za mene ne postoji pitanje nesklada između društvenog stanja i njegove umjetničke transpozicije. Autentična literatura, pored ostalog, treba da odražava i istinska politička stanja, na onaj, za nju jedino mogući, način koji zahtijeva umjetničku istinu. Čim je u nekom političkom sistemu omogućena puna sloboda umjetničkog ispoljavanja, obaveze literature su time povećane. Ova međusobna zavisnost je neophodna i uvijek prisutna. Sve ovo treba da ima na umu i kritičar, ako želi da raspravlja i o idejnosti neke literarne tvorevine.

Nije lako precizirati puteve današnje kritike, jer je njena slojevitost i estetska raznovrsnost vrlo naglašena. Tokovi književne kritike uslovljeni su određenim društvenim, idejnim i umjetničkim zahtjevima. Ako izdvojimo one paušalne i beskrvne ocjene koje nalazimo u pojedinim kritičkim tekstovima, a koje i ne možemo smatrati kritikom, onda dolazimo do uvjerenja o sve jačoj estetskoj utemeljenosti kritičkog mišljenja danas. Ozbiljni zahtjevi što se postavljaaju književnoj kritici, u zavidnom broju slučajeva, dobivaju i odgovarajući odjek. Sve je manje prizemnih traženja koja bi dovodila u podređen položaj i samu suštinu kritičkih sudova.

Ako buduće tokove književne kritike nije moguće jasnije najaviti, u jednom treba biti siguran: svako stvaralaštvo će uvijek tražiti i nužnu kritičku ocjenu. Bez te ocjene bi mogao zavladata pravi estetski kaos i nesnalazjenje u vrednovanju. Književna kritika mora težiti da njeni rezultati budu što efikasniji. Koliko će u tome uspjjeti, zavisice od niza objektivnih faktora koji je i inače određuju.

Mislim da se našim savremenom književnom stvaralaštvu suviše sumnjičavo pristupa. Ako imamo na umu književnoistorijski prilaz, koji nužno vodi i izvjesnom kompariranju, onda dolazimo do zaključka da sadašnji literarni rad znači nesumnjiv napredak prema onome što nam je ostavila naša prošlost. Znatno je smanjena ona ranija pogubna distanca koja nas je dijelila od svjetskih dometa. Kao što smo u političkom smislu postali vrlo značajan i nezaobilazan činilac, tako smo i u umjetničkom radu dali u novom vremenu vrijedan doprinos opštoj duhovnoj riznici. Sve to treba da stalno odražava i naša književna kritika, da ne bi izgledala nesavremena, sterilna i izlišna.

likovni prilozu u ovom broju: slike vasilija kirjazovskog